

Cam Uçurum Kavramına Yönelik Bibliyometrik Bir Araştırma

Ozan Emre Ufacık¹

Özet

İşletmelerde kadın yöneticilerin ve kadın liderlerin önlerinde görünmez bir engel olarak karşımıza çıkan “cam uçurum” kavramına yönelik çalışmaların eksikliği göz önünde bulundurularak bu bölüm hazırlanmıştır. Cam uçurum kavramının teorik bilgilendirmesi yapılarak bu kavram üzerine yönetim ve işletme alanında en çok atıf alan çalışmalara ve bu çalışmaların bulgularına bölüm içerisinde yer verilmiştir. Daha sonra temel araştırma soruları belirlenerek günümüzde bibliyometrik araştırmalar için sıklıkla kullanılan veri tabanlarından biri olan Web of Science veri tabanındaki İngilizce dilinde yazılan ve İşletme ve Yönetim alanında yayınlanan makaleler araştırma kapsamına dahil edilmiştir. İncelenen 144 makale VosViewer programıyla ortak kelime analizine tabi tutulmuştur. Temel araştırma sorularına Web of Science veri tabanında yer alan veriler kullanılarak cevaplar aranmış ve ortak kelime analizinin yapılmasıyla birlikte “cam uçurum” kavramının son yıllarda hangi anahtar kelimeler ile birlikte kullanıldığı belirlenmiştir. Kadın yönetici ve liderlerin sayılarının son yıllarda artış gösterdiği dikkate alındığında bu alanda yapılacak olan teorik çalışmaların pratikte şirketlere fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmanın Web of Science veri tabanı dışındaki veri tabanlarında yapılması, makaleler dışında diğer yayın türlerini kapsamı sonucunda daha fazla veriye ulaşılabileceğinden sonuçların genellenmesi de sağlanabilir.

GİRİŞ

Günümüzde, işletme ve yönetim yazınında gerek cinsiyet eşitliğine yönelik gerekse de kadın çalışanlara yönelik yapılan çalışmaların önemli ölçüde arttığı gözlemlenmektedir. Bu artışın sebebi ise, kadın çalışanların iş yaşamında daha fazla görünür olması ve şirketlerin üst düzey yönetici

1 Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Beykent Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü
E-mail: emreufacik@beykent.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7982-6440

pozisyonlarında yer almaya başlamaları olabilir. Ancak, kadın çalışanların üst düzey yönetici ya da lider pozisyonlarına gelmesi her zaman işverenlerin samimi niyetlerinden kaynaklanmamaktadır. Bu durumun nedeni ise, kadın çalışanların şirketler zor durumlarla yüzleşirken olası kötü sonuçların sorumluluklarını üzerlerine almak istemek zorunda bırakıldıkları cam uçurum fenomeniyle ilişkilendirilebilir.

Bu doğrultuda bu bölümde işletme ve yönetim yazını perspektifinden cam uçurum kavramının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. İlk bölümde cam uçurum kavramının tanımı yapılarak bu konuya ilgi duyan okurlara temel bilgilerin verilmesi amaçlanmıştır. İkinci bölümde ise, cam uçurum kavramına yönelik yapılan çalışmalar incelenerek Web of Science veritabanında en çok atıf alan yayınların bulgularına yer verilecektir. Son kısımda ise cam uçurum kavramına yönelik bibliyometrik bir araştırma yapılarak sonuç bölümüne yer verilecektir.

1. Cam Uçurum Kavramı

Cam uçurum kavramının kökleri üst düzey kadın yöneticilerin sayılarının erkek yöneticilere oranla oldukça az sayıda olmasına dayanmaktadır (Alhas, 2020). Cam uçurum kavramının temelinde yatan cam tavan kavramına göre, kadınlariş hayatında görünmez engellerle yüzleşerek üst düzey yönetici pozisyonlarına erişememektedir (Dzanic, 2009). Cam uçurum kavramının tanımını ise ilk kez Ryan ve Haslam (2005) şu şekilde yapmıştır: kadınların şirketlerin başarısızlık riskinin yüksek olduğu durumlarda güvencesiz liderlik pozisyonlarına erkeklerden daha fazla getirilmesidir. Bir diğer tanıma göre cam uçurum, kadın yöneticilerin lider olmaya doğru giderken can tavanı kırarak bir üst düzey yöneticiliğe geçmemeleri için erkek yöneticiler tarafından ortaya çıkarılan bir kavramdır (Hect, 2017). Nutley ve Mudd'a (2005) göre can tavanı aşarak cam uçurum ile yönetim kademelerine gelen kadınlara yapılan sert baskılar neticesinde kadınlar yönetim pozisyonlarından uzaklaştırılarak iş ortamından koparılmaktadır.

2. Cam Uçurum Kavramı Üzerine Yapılan Çalışmalar

Cam uçurum kavramı üzerine Web of Science (WOS) veritabanında yer alan ve en çok atıf alan çalışmalar ve bulguları aşağıdaki gibidir:

Tablo 1. En çok atıf alan çalışmalar ve bulguları

Araştırmacılar	Bulgular
Terjesen vd. (2009)	Terjesen ve arkadaşları (2009), şirket yönetim kurullarındaki cinsiyet çeşitliliklerinin kurumsal yönetim sonuçlarını nasıl etkilediği ve bu etkiler sonucunda performansın nasıl etkilendiğini “Women Directors on Corporate Boards: A Review and Research Agenda” adlı çalışmalarında araştırmışlardır. Elde ettikleri bulgular neticesinde, şirket yönetim kurullarında cinsiyet çeşitliliği olması durumunda yönetim kurulu süreçleri ve bireysel etkileşimler yoluyla daha etkili kurumsal yönetim faaliyetlerine rastlanılmıştır.
Ryan ve Haslam (2005)	Ryan ve Haslam (2005), kadınların liderlik rollerine ulaştıklarında nelerle karşılaştıklarını, onların hangi yönetici pozisyonlarında çalıştıklarını belirlemek amacıyla “The glass cliff: Evidence that women are over-represented in precarious leadership positions” isimli çalışmalarını yapmışlardır. Bu çalışma cam uçurum kavramının tanımına yer verilen ilk çalışma özelliğini göstermektedir. Çalışmada borsanın genel olarak düşüşte olduğu bir dönemde, yönetim kurullarına kadın üye atayan şirketlerin, erkek üye atayan şirketlere kıyasla daha kötü performans gösterme ihtimallerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Ryan ve Haslam (2007)	Ryan ve Haslam (2007), ayrımcılık olarak nitelendirdikleri cam uçuruma dair arşivsel ve deneysel kanıtları gözden geçirdikleri “The glass cliff: Exploring the dynamics surrounding the appointment of women to precarious leadership positions” isimli çalışmalarında cam uçurumu ortadan kaldırmak için çeşitli stratejiler sunmaktadırlar.
Burton (2015)	Burton (2015), kadınların sporun her seviyesinde liderlik pozisyonlarında neden yeterince tespit edilmediğini belirlemek üzerine yaptığı “Underrepresentation of women in sport leadership: A review of research” isimli çalışmasında sporda kadın lider sayısının artırılmasına yönelik tavsiyelerde bulunmuştur. Bu doğrultuda, kadınların liderlik pozisyonlarındaki beklentileri, işten ayrılma niyetleri ve sembolik etkileşimciliğin kadınların kariyer ilerlemesi üzerindeki etkileri araştırılarak önerilerde bulunulmuştur.
Ryan vd. (2011)	Ryan ve arkadaşları (2011), “Yöneticiyi düşün, erkeği düşün” çağrışımı ile birlikte işyerinde pek çok cinsiyet eşitsizliğinin ortaya çıktığından yola çıkarak “Think Crisis-Think Female: The Glass Cliff and Contextual Variation in the Think Manager-Think Male Stereotype” isimli araştırmalarında 3 farklı çalışmada iyi ya da kötü performans gösteren şirketler bağlamında cinsiyet ve yönetsel stereotipleri incelemiştir. Çalışmalar sonucunda işyerinde cinsiyet ayrımcılığına yönelik olarak pratik ve teorik çıkarımlarda bulunulmuştur.

Haslam ve Ryan (2008)	Haslam ve Ryan (2008), kadınların liderlik pozisyonlarına geldiklerinde aşmak zorunda kaldıkları ek bir engel olarak tanımladıkları cam uçurum kavramına yönelik daha önceki 3 çalışmalarını “The road to the glass cliff: Differences in the perceived suitability of men and women for leadership positions in succeeding and failing organizations” adlı eserlerinde karşılaştırmışlardır.
Derks vd. (2016)	Derks ve arkadaşları (2016), “The queen bee phenomenon: Why women leaders distance themselves from junior women” isimli çalışmalarında kadın liderlerin kendilerinden daha az kıdemli kadınlarla aralarına mesafe koyarak ve kurumlarındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini meşrulaştırarak erkek egemen kurumlara asimile oldukları kraliçe arı fenomeni üzerine yapılan çalışmaları gözden geçirmişlerdir. Yaptıkları çalışma neticesinde kraliçe arı olgusunun, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir kaynağı olmaktan ziyade, kadınların iş yerinde yaşadıkları toplumsal cinsiyet ayrımcılığının bir sonucu olduğunu öne sürmüşlerdir.
Cook ve Glass (2014)	Cook ve Glass (2014), Fortune 500 şirketlerindeki tüm CEO geçişlerinin 15 yıllık bir dönemdeki veri setini kullanarak, kadınların ve etnik azınlık CEO’larının terfi olasılıklarını ve liderlik sürelerini şekillendiren mekanizmaları “ABOVE THE GLASS CEILING: WHEN ARE WOMEN AND RACIAL/ETHNIC MINORITIES PROMOTED TO CEO?” isimli çalışmalarında analiz etmişlerdir. Cam uçurum teorisine tutarlı olarak, beyaz kadın ve erkekler ile beyaz olmayan kadınlar olarak tanımlanan mesleki azınlıkların, zayıf performans gösteren firmaların CEO’luğuna terfi etme olasılıklarının beyaz erkeklerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Haslam vd. (2010)	Haslam vd. (2010), kadınların şirket yönetim kurullarındaki varlıkları ile şirket performansının hem muhasebe hem de hisse senedi bazlı ölçümleri arasındaki ilişkiyi “Investing with Prejudice: the Relationship Between Women’s Presence on Company Boards and Objective and Subjective Measures of Company Performance” isimli çalışmalarında incelemişlerdir. Çalışmada kadınların yönetim kurullarındaki varlığı ile subjektif hisse senedi bazlı performans ölçümleri arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Cook ve Glass (2014)	Cook ve Glass (2014), kadınların üst düzey pozisyonlara yükselmesini artıracak kurumsal düzeydeki mekanizmaları “Women and Top Leadership Positions: Towards an Institutional Analysis” isimli çalışmalarında araştırmışlardır. Çalışmalarında kadınların üst düzey pozisyonlara erişimini ve bu pozisyonlarda kalmasını şekillendirebilecek üç kurumsal düzeydeki teoriyi test etmişlerdir. Bu teoriler ise, cam uçurum, karar verici çeşitliliği ve kurtarıcı etkisidir. Cam uçurumu hipotezine karşın, karar vericiler arasındaki çeşitliliğin, şirket performansından bağımsız olarak, kadınların üst liderlik pozisyonlarına yükselme olasılığını önemli ölçüde artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

3. Cam Uçurum Kavramı Üzerine Bibliyometrik Bir Araştırma

Çalışmanın bu bölümünde Cam Uçurum kavramı üzerine Web of Science (WOS) veri tabanı kullanılarak bibliyometrik bir araştırma yapılmıştır. Bibliyometrik analiz ya da başka bir deyişle bibliyometri araştırması; makale, kitap, bildiri, mektup vb. gibi yazılı belgelerin istatistiksel analiz yöntemleriyle sayısallaştırılmasına denir. Belirli bir alanda, belirli bir zamanda ve belirli bir bölgedeki kişi veya kurumlar vasıtasıyla ortaya çıkarılan yayınların ve bu yayınlar arasındaki ilişkilerin sayısal olarak analiz edilmesidir (Sığırı,2018:223).

Araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Cam uçurum kavramı üzerine yapılan çalışmalar son 10 yılda nasıl değişiklik göstermektedir?
- Cam uçurum kavramı üzerine yapılan çalışmalar türlere göre nasıl değişiklik göstermektedir?
- Cam uçurum kavramı üzerine yapılan çalışmalar ülkelere göre nasıl değişiklik göstermektedir?
- Cam uçurum kavramı hakkında en çok hangi yazarların yayınları vardır?
- Cam uçurum kavramı ile ilgili yayınlarda en sık kullanılan anahtar kelimeler hangileridir?

3.1 Bulgular

WOS veri tabanında yapılan araştırmada “Topic” seçeneği seçilerek ve “Cam Uçurum” (glass cliff) sözcüğü taratılarak Yönetim ve İşletme alanında İngilizce dilinde yazılan 144 makaleye ulaşılmıştır. Ortak kelime analizi için VosViewer programı kullanılmıştır.

Araştırma sorularından ilki olan “ Cam uçurum kavramı üzerine yapılan çalışmalar son 10 yılda nasıl değişiklik göstermektedir?” sorusuna cevaben aşağıdaki tablo hazırlanmıştır:

Tablo 2. Yayın Yapılan Yıllar ve Yayın Sayıları

Yayın Yılı	Toplam Yayın Sayısı
2023	9
2022	20
2021	18
2020	12
2019	17
2018	14
2017	4
2016	8
2015	7
2014	8

Son 10 yıldaki araştırma sayılarına bakıldığında en çok yayının 20 yayınlı 2022 yılında yapıldığı görülmüştür. En az yayın yapılan yıl ise 4 yayınlı 2017 yılıdır.

Araştırma sorularından ikincisi olan “ Cam uçurum kavramı üzerine yapılan çalışmalar türlere göre nasıl değişiklik göstermektedir?” sorusuna cevaben aşağıdaki tablo hazırlanmıştır:

Tablo 3. Yayın Türleri

Yayın Türü	Yayın Sayısı
Makale	136
Kitap Bölümü	16
İnceleme Makalesi	8

Cam uçurum kavramı üzerine yapılan çalışmaların 136 tanesi makale, 16 tanesi kitap bölümü 8 tanesi ise inceleme makalesi olarak sınıflandırılmıştır.

Araştırma sorularından üçüncüsü olan “ Cam uçurum kavramı üzerine yapılan çalışmalar ülkelere göre nasıl değişiklik göstermektedir?” sorusuna cevaben aşağıdaki tablo hazırlanmıştır:

Tablo 4. Yayın Yapılan Ülkeler

Ülke	Yayın Sayısı
ABD	57
İngiltere	33
Kanada	13
Hollanda	10
Avustralya	9
Çin	9
Hindistan	6
Almanya	5
İtalya	5

Cam uçurum kavramı üzerine en çok yayın yapan ülke 57 yayınlı ABD'dir. İngiltere 33 yayınlı ikinci sırada, Kanada 13 yayınlı 3. sıradadır. Türkiye'nin ise sadece 1 yayını vardır.

Araştırma sorularından dördüncüsü olan “Cam uçurum kavramı hakkında en çok hangi yazarların yayınları vardır?” sorusuna cevaben aşağıdaki tablo hazırlanmıştır:

Tablo 5. Yazarlar ve Yayın Sayıları

Yazar	Yayın Sayısı
Ryan, Michelle	12
Haslam, Alex	10
Cook, Alison	4
Kulich, Clara	4
Powell, Gary	3

Cam uçurum kavramı hakkında en çok yayını olan yazar 12 yayınlı Ryan, Michelle'dir. 2. sırada ise 10 yayınlı Haslam, Alex yer almaktadır.

Araştırma sorularından beşincisi olan “Cam uçurum kavramı ile ilgili yayınlarda en sık kullanılan anahtar kelimeler hangileridir?” sorusuna cevaben aşağıdaki tablo hazırlanmıştır:

Tablo 6. Anahtar Kelimeler

Anahtar Kelime	Anahtar Kelime Sayısı
Cam Uçurum	17
Cinsiyet	15
Liderlik	13
Kadın	6
Krizler	2
Risk Alma	2
Yönetim Kurulu	2
Etnik Köken	2

Yapılan yayınlarda en sık geçen anahtar kelimeler sırasıyla Cam Uçurum (17), Cinsiyet (15) ve Liderlik (13) şeklindedir.

Cam uçurum kavramının ağ grafiği ise aşağıdaki gibidir:

Şekil 1. Ağ Grafiği

Yukarıdaki ağ grafiği incelendiğinde Cam Uçurum kavramıyla birlikte en çok Liderlik ve Cinsiyet kavramlarının birlikte ele alındığı görülmektedir. Cam

uçurum kavramının çıkış noktası ve tanımı göz önünde bulundurulduğunda bu 2 kavramın ön planda olması gayet doğaldır. Son yıllardaki yayınların odak noktasında ise yönetim kurulu ve risk alma kavramları ön plana çıkmaktadır.

4. Sonuç

Son yıllarda kadın çalışanlara yönelik çalışmaların artış gösterdiği bilinmekle birlikte cam uçurum kavramına yönelik çalışmaların sınırlı kaldığı yapılan bibliyometrik araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu durumun nedeni, günümüzde şirketlerin tepe yönetimindeki kadın sayısının yetersizliği ve kadın lider eksikliği olarak görülebilir. Ancak bu konuda yayın yapan araştırmacılara bakıldığında, belli araştırmacılar dışında, cam uçurum kavramına yönelik çalışmaların yapılmadığı da gözlemlenmektedir. Ryan 12 yayın ile Haslam ise 10 yayın ile yayın sayısında diğer yazarlara göre farklılık yaratmaktadır. Ayrıca yayınların ülkelerine bakıldığında ise ABD ve İngiltere'deki yayınların diğer ülkelere göre bir hayli fazla olduğu görülmektedir. Türkiye'deki yayınların azlığı ise Türk araştırmacılar için bir fırsat niteliğinde olabilir. Dolayısıyla araştırmacıların bu alana yönelik çalışma yapmalarının teşvik edilmesiyle birlikte uygulama kısmında da cam uçurum sendromunun etkileri en aza indirilebilir. Araştırmanın sınırlılıklarını oluşturan, yalnızca Web of Science veri tabanındaki verilerin kullanılması ve yalnızca İngilizce dilindeki makaleleri içermesi kısıtları genişletilerek araştırma bulgularının genellenebilirliği de sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Alhas, F. (2020). Kadınların Üst Düzey Yönetici Olmasına Engel Olan Nedenler Cam Uçurum, Cam Yürüyen Merdiven Ve Cam Asansör Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 101-113.
- Burton, L. J. (2015). Underrepresentation of women in sport leadership: A review of research. *Sport Management Review*, 18 (2), 155–165.
- Cook, A., & Glass, C. (2014). Above the glass ceiling: When are women and racial/ethnic minorities promoted to CEO?. *Strategic management journal*, 35(7), 1080-1089.
- Cook, A., & Glass, C. (2014). Women and top leadership positions: Towards an institutional analysis. *Gender, Work & Organization*, 21(1), 91-103.
- Derks, B., Van Laar, C., & Ellemers, N. (2016). The queen bee phenomenon: Why women leaders distance themselves from junior women. *The Leadership Quarterly*, 27(3), 456-469.
- Džanić, L. (2009). The role of women in business: the case of Bosnia and Herzegovina (Doctoral dissertation, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta).
- Haslam, S. A., & Ryan, M. K. (2008). The road to the glass cliff: Differences in the perceived suitability of men and women for leadership positions in succeeding and failing organizations. *The Leadership Quarterly*, 19(5), 530-546.
- Haslam, S. A., Ryan, M. K., Kulich, C., Trojanowski, G., & Atkins, C. (2010). Investing with prejudice: The relationship between women's presence on company boards and objective and subjective measures of company performance. *British Journal of Management*, 21(2), 484-497.
- Haslam, S. A., Ryan, M. K., Kulich, C., Trojanowski, G., & Atkins, C. (2010). Investing with prejudice: The relationship between women's presence on company boards and objective and subjective measures of company performance. *British Journal of Management*, 21(2), 484-497.
- Hect, T. (2017). Gender and leadership in business: a comparative analysis in germany and the united states. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Spain, *Universitat De Barcelona, Business School*.
- Nutley, S., & Mudd, J. (2005). Has the glass cliff replaced the glass ceiling for women employed in the public sector?.
- Ryan, M. K., & Haslam, S. A. (2005). The glass cliff: Evidence that women are over-represented in precarious leadership positions. *British Journal of management*, 16(2), 81-90.

- Ryan, M. K., & Haslam, S. A. (2007). The glass cliff: Exploring the dynamics surrounding the appointment of women to precarious leadership positions. *Academy of management review*, 32(2), 549-572.
- Ryan, M. K., Haslam, S. A., Hersby, M. D., & Bongiorno, R. (2011). Think crisis–think female: The glass cliff and contextual variation in the think manager–think male stereotype. *Journal of Applied Psychology*, 96(3), 470.
- Sığrı, Ü. (2018). Nitel Araştırma Yöntemleri. Beta Basım Yayım Dağıtım A.ř. İstanbul.
- Terjesen, S., Sealy, R., & Singh, V. (2009). Women directors on corporate boards: A review and research agenda. *Corporate governance: an international review*, 17(3), 320-337.

